

Karjalan kieli 1930-luvul

Mintäh da midä täs on?

Tämän karjalankielizen kirjutuslogomuksen tarkoituksenu on ozuttua, ku oli aigu, konzu karjalazil oli yksi, yhtehine, yhtenäine kirjukieli, kudai kahten vuvven aijan oli Karjalan tazavallas virrallizenu, valdivollizenu kielenny. Mittuzis ololois se rodih da mittuine kieli se oli?

Täs pakietas ollah tekstat:

1. D. Erde: *Pistyh noužendah*. 1932, 45 s.
2. A. Miloradova, P. Smirnov: *Karielan kielen učebnikka, I*. 1933, 46 s.
3. A. Beljakov, D. Bubrih: *Karielan kielen učebnikka, II*. 1936, 76 s.
4. A. Neverov: *Pikkarazet raskuazat*. 1936, 21 s.
5. Ch.Perrault: *Šuarnat*, 1937, 7 s.
6. D. Bubrih: *Karjalan kielen kielioppi*, 1937, 55 s.
7. G. Gurjev: *Karel'skoin kielen pravopisanijan upražnenijoin sbornikka I* 1939, 50 s.
8. V. Fokin, A. Baranceva, F. Judina, V. Nikitin, N. D'omina, T. Voznesenskaja: *Karielan kielen učebnikka, II*, 1938, 119s.
9. Je. Fortunatova: *Luvenda kniiga, I*. 1937, 65 s.
10. W. Disney: *Kolme počist'a*. 1938, 19 s.
11. V. Molotov: *Sovetskoin Sojuzan vnešn'oih politikkah näh*. 20 s.

Tekstoi on kolmie luaduu: (i) kirjukieli Tveris, opastundukirjat da tekstat (ii) Bubrihan kielioppi yhtehizele, yhtenäzele karjalan kielele, da (iii) kirjukieli Karjalas, opastundukirjat da tekstat. Tverinkarjalakse kirjutetuloiin tekstoin oigiehkirjutus on kohendettu nygözen oigiehkirjutuksen jyttzyekse. Bubrihan ven'anikieline kielioppi on kiännetty Bubrihan yhtenäzele karjalan kielele. Vuozikymmenen lopun kirillical kirjutetut tekstat on translitteroitu latinalazele kirjaimikole nygözien oigiehkirjutuksen normoin mugazikse.

Tämän tekstupakietan tarkoitus on opastundukirjoin da tekstunäyttehien vuoh ezitellä, mittuine yhtenäine, virrallizekse kielekse pättävy karjalan kirjukieli 1930-luvul rodih. Kielen kehitykses kymmene vuottu on lyhyt aigu eigo kirjukieli kerrinnyh hivovuo eigo rahvas kerrinnyh sih totuo enne ku sen käyttö yhteiskunnas de facto kiellettih.

Tämä tekstukogomus painottuu kieleh. Kieliruaduo ohjannuttu Nevvostoliiton kanzalližus- da kielipolitiiekkua tarkembah sellittäy Esa Anttikoski licensiatantutkimuksessah:

Esa Anttikoski: *Neuvostoliiton kielipolitiikkaa: Karjalan kirjakielen suunnittelu 1930-luvulla*. Lisensiaatintutkielma. Joensuun yliopisto 1998, 160 s. Tekstan html-versien voi löydä adresis

<http://www.oocities.org/esaanttikoski/lisuri.html>

libo puhtahan pdf-versien internetan eččokonehel sanoil

[reseachgate esa anttikoski](http://reseachgate.esaanttikoski)

Lyhyt Tverii koskii sežo löydy html-versii on adresis

<http://www.oocities.org/esaanttikoski/tver.htm>

Karjalan kielen zakonallistu stuatussua Karjalan tazavallas vuodeh 2010 sah hyvin sellittäy Irina Nippolainen Carelia-lehtes:

Irina Nippolainen: *Karjalan tazavallan kielipolitiikan vaiheet perhearkiston asiakirjojen peilissä*. Carelia 2010/10:150-157.

Karjalan kieli kielipolitiikan kiännälmyksis

Kielen eländy ei ripu vaiku sit, äijängo sil on pagizijua da kui pättävy se on elaijah. Nämä tiettäväine ollah targiet kritierat. A kielen kehitys da hengispyzyndy sežo riputah valdurakendehes da sattumasgi. Ga rahvahan pidäy mustua, ku valdurakendehetgi da sattuman valdugi riputah kielen pagizijoin mielis vallan ual da tahtos ylläpidiä omua kiely. Kieliruado on pitkän tähtändän ruado, kui sananpolves “tervua regi kezäl, kohenda delegy talvel”. Laškan levonkohendajan sellitys “kezäl ei kergie, talvel ei targie” ei päi.

Karjalan kielele, kui toizilegi Nevvostoliiton/Ven’an vähembistökielile 1920-lugu da 1930-lugu oldih targiet vuozikymmenet. Vuozisadoin aijan cuarit oldih levendetty Ven’an valdivuo Päivännouzu-Europas da Pohjas-Aazies da palazien yhteh liitändäh niškoi vähembistöt hyö opittih assimiliiruija ven’alazikse. Se oli šoviniististu, suuriven’alastu sordopolitiikka. Revol’utsien jälgeh bol’ševikoil oli zobottu vallaspyzyndäs. Sentäh hyö opittih vediä sorrettuloi vähembistöloi vallankumovuksen puolele. Revolucien idejologugi vikse tugi kanzoin taza-arvožuttu. 1920-luvul da 1930-luvun algupuolel kymmenet vähembistörahvahat suadih kirjukieli da oma tazavaldu libo autonomii. Tädä voi nimittä leniniläzen kielipolitiikan ajakse.

Leninan kuoltuu Stalin nosti iččiedäh Leninan “otličnikakse” da elimiiruičči ymbäril liberualizemmat bol’ševikat. 1930-luvun puolivälissah häi jatkoi leninilästy kielipolitiikka, hos ei ilmai vuottamattomii kiännälmysii. A 1930-luvun vahnates häi rubei varuamah vähembistörahvahii

da kiändymäh suuriven'alazeh šovinizmah. Kanzalližuspolitiekan tavoittehakse rodih assimil'atsii, ven'anzielizen nevvostoristikanzan luadimine. Kielipoliteiekku kiändyi cuarin aigah.

Bubrihan kieliruado

Dmitrii Bubrih (1890-1949) tunnustui jo 1920-luvul monien suomelas-ugrilazien kanzoin kirjukieliruadoh. 1930 häi sai ruavokse kirjukielen kehittämizen tverinkarjalazile. Hänel oli tiedo da ellendys, kui moine ruado pidäy ruadua. Kirjukielen luadijan pidäy tiediä kui rahvas paistah da vediä heijät yhtenäzen kirjukielen tuakse, ku se pädis valdivollizekse kielekse. Hänen luajittu tverinkarjalan kirjukieli mustoitti Tolmačun murrehtu da sidä kirjutettih latinalazel kirjaimikol, kudamas nygöi käytettylöin kirjaimien *č, c, š, ž* paikal oldih *c, ç, ș, da z*.

Vuozikymmenen puolivälis Bubrih pani alguh tutkimusprojektan sen sellittämizekse, kui paistih kai karjalazet rahvahat (luguh ottamatta Suomen puolel elännyzii rajakarjalazii. Projektu jatkui vie vuozikymmenii hänen kuolendan jälgehgi. Sen tuloksennu rodih vuonna 1997 ilmahpiässyh *Karjalan kielen murrekartasto*, kudamas 206 kyzymysel sellitetäh murreheroloi 186 paikas.

Vuozikymmenen loppupuolel Bubrih pandih Karjalan tazavallas vedämäh kaikile karjalazile yhtehizen, yhtenäzen karjalan kirjukielen luajindua. Vuonna 1937 miärättih, ku karjalan kiieldy pidäy kirjuttua kirillizel kirjaimikol. Se oli poliitikkoloin t.s. “ruadorahvahien alallizien pakičuksien periä” luajittu, kielele vahingolline piätös. Samannu vuonna piäzi ilmah Bubrihan ven'anzielinen *Karjalan kielen kielioppi*. 75 sivuhizeh knigazeh tiettäväine ei synny detal'noi kielioppi. Se oli ramku, kudaman mugah yhtenäine karjalan kielioppi pidänys luadie.

Kieliopin algusanois Bubrih sanou, ku viizi karjalan kielen murrehta jagavutah kahteh joukkoh. Yhtes joukos ollah liygi da lyydi, toizes pohjaskarjal, keskikarjal da kalininankarjal (ts. tverinkarjal). Häi vie ližiäy, ku kaksi jälgimästy ollah lähäl toine tostu. Häi mainiččou gu täs ezitetty pluanu mustoittau Kalininan (Tverin) alovehel luajittuu kirjukiieldy, ga yhtelläh terendäy, ku kirjukiieldy ei pie luadie yhten murdehen pohjal. Kirjukiieldy luadijes pidäy ottua huomavoh kai murdehet, a sih pidäy vallita net sanat da rakendehet, kudamii käytetäh enimis murdehis.

Yhtelläh voi arvata, ku nouzi riidua. Yksien mieles Bubrihan kirjukieles ei otettu tarbehakse huomavoh liygii, toizien mieles tverilästy paginua. Vuozikymmenen lopul, konzu Nevvostoliiton kielipoliteiekku kiändyi

suuriven’alažuohpäi, poliittine keskusvaldu käski käyttämäh ven’an kielizii sovetskoloï sanoi da vältämäh “fašistizen suomenkielen” sanoi, ottamat-tah huomavoh, ku äijät “suomen” sanat yhtehjyttöh oldih karjalangi sanoi. Poliitikot nevvottih ku kieliooppiegi pidäy vediä ven’an kieliooppih päi. Nenga Anisimovan školakieliopis ulgopaikallissijat on korvattu “dati-ival”. Karjalan kiieldy pidäy kehittä nengomakse, ku karjalua maltamatoi Moskovan politrukkigi voi sidä lugie da ellendä.

Vallitut tekstat

Piäolijas luvettelos kirjat ollah kudakui aijan, syväindön da kielen mu-gah lougiellizes jälletykses. Bubrihan kieliooppi on jagolinii tverinkar-jalazien da karjalankarjalazien kirjoin välis. “Učebnikois” on eri aijoin-nu eri paikois jullattulois versielöis samua syväindyö, ga vähäzen variat-sienke, paiči kirjaimikos, kielesgi. Enimis lövvytäh samat “ikonat” Leninas da Stalinas.

D.I. Erden (1894-1982) *Pistryh nouzendah* on Ukrainas roinnuon jeyrien žurnalistan tverinkarjalakse kiännetty propagandistine kirju, ku-dai sellittäy Nevvostoliiton alguvuozien idejologiedu da politiekkua, mu-gahlugijen kanzalližus da kielipolitekkua. Se sellittäy, mittuzes atmosferas kieliruado Tveris algavui 1930-luvun allus, da mittuzii propagandutekstoi opastundukirjoih on upotettu.

Miloradovan da Smirnovan *Karielan kielen učebnikka alguškolalla varoin, enzimäne čuasti* on enzimäne karjalan kielen opastundukirja, ku-dai opastau Tolmačun murdehen pohjale luajittuu kirjukiieldy. Tverinkar-jalan kirjukiieleh näh se on pioneran ruado, hos rakendehen da syväindön puoles se onnuako vastuau vähembistökielien kehittämizen normua.

Lingvistoin Beljakov da Bubrih luajittu *Karielan kielen učebnikka al-guškolalla varoin, toine čuasti* on jo aiga sistemuattine tverinkarjalan kir-jukielen kieliooppi harjaituksienke.

A.S. Neverov (oigei nimi Skobelev) (1886-1923) oli kyläškolan opastai Samaran alovehel. Vuonnu 1917 häi kannatti SR puolovehtu, sit siirdyi bol’ševikoin puolele. *Pikkarazet raskuazat* ollah – pikkarazii kerdomuksie lapsile – lystit lugie. Lopus on vähäzen pitkembii idejologieh kazvattajii kerdomusiegi.

Kiännettih lapsile ulgomualazien kirjuttajiengi tekstoi, kui 1700-luvul elänyön Charles Perrault’n suarnat *Ruskies šuapkazes* da *Zoluška*, ga vikse nämä suarnat oldih ruavahien lugiettavaksegi kirjutut.

Vuozikymmenen jälgipuoliškol Bubrihan kieliruado da kieliooppi oldih

kiännekohtu karjalankielizien opastundukirjoin da kaunehliteratuurin ilmahpiäständäle Karjalas.

Luvetteloin mugah enzimäine versii karjalan kielen “učebnikan” enzimäzes ozas oli G.I. Gurjevan *Karelien kielen učebnikka načal’noloilla školilla, 1 čuasti*. Sidä en löydänyh ga lövvvin uvvemban Gurjevan luajitun opastundukirjan *Karel’skoin kielen pravopisanijan upražnenijoin sbornikka* vuvvel 1939. Se onnuako korvai učebnikka 1:n. Äijäl se mustoittau Miloradovan da Smirnovan učebnikkua.

Beljakovan da Bubrihan Karielan kielen učebnikan, 1 čuastin” vähäzel levendetty vastineh on Fokinan et al. *Karielan kielen učebnikka, 2 čuasti*. Kui nägyy, yksimielizytty ei olluh ni kielen nimes, ongo se “Kariela”, “Karelii” vai “Karel’skoi”.

Bubrihan yhtenäzel karjalan kirjukielel kirjutettih ei vähembi nelliä školan luvendukirjua. Ven’an kielespäi yhtenäzele kirjukielele kiännetty Fortunatovan *Luvenda kniiga I* varmah on nygöigi ellendettävy karjalazele kodimurdehes rippumattah. Vahnembile školniekoile luajittulois kirjois on enämbi ven’an kieles otettuo sanastuo, kudai jiiy suomenkarjalazele elendämättömäkse.

Voibi kzyzyö, mintäh olen ottanuh pakiettah 1938 kirillical kirjutetun Disneyn “Kolme počista”? Segi kirju minun mieles hyvin ozuttau yhtenäzen kirjukielen elledettävytty. Sanotah, ku Stalin suvaičči sidä kniigua.

Otin täh vie Molotovan paginan “vnesnoih politikkah näh” ezimerkikse vuozikymmenen lopun sovetskois karjalan kieles, onhäi se ajankohtainegi. Nengomua kirillizel kirjaimikol kirjutettuu nevvostokarjalua voi karjalankieldy maltamatoi ven’alainegi ellendiä, ga ven’ankieldy maltamatoi karjalaine jo ei ellendä. Syväindön puoles se on kui paroudiedu, kudai yhtelläh ei nagrata kodirannal pajennuzii karjalazii.

Bubrihan vuonna 1937 ilmahpiässyh kielioppi oli vaiku kieliopin ramku. Vuonna 1939 ilmahpiässyöt Ansimovan, da Rigojevan da Smirnovan *Karel’skoin kielen kielioppi I* da *II* čuastit jo ollah sistemuat-tine školakielioppi. En ottanuh sidä täh pakiettah sentäh, ku sih olis tarvittu 330 sivuu da kieligi muuttui palan matkua nevvostoven’alazeh suundah. Vallanpidäjän nevvot nävytäh kieliopis, ezim. ulgopaikallissijat ollah muuttu “dativakse”.

Nämii luvendukirjoi, kui äijii muidugi kirjoi, kirjain-kirjaimes translit-teroitunnu voi lugie internetas linkis <https://opastajat.net>.

Jälgiduumat

1930-luvul karjalakse pagizijua oli nenga nelländesmiljon da heile luajittih yhty yhtenästy kirjukielydy. Nygöi pagizijua on toinah kymmenes vuitti da heile kehitetäh viitty kirjukielydy – libo kirjumurrehtu. Mih niskoi? Voihäi identitiettua ozuttua vähäzelgi kielenmaltol, omal yksityzel murdehel. Nygyaigazes yhteiskunnas eländäh tarvitat školahkäyndiä. Ku kieli ei pädene školahkäyndäh, se ei rubie elämäh. Škola tarviččou kirjat, kirju kirjuttajat, da kirjuttajat kirjukielen. Kirjuttajii ei ole liigua, sentäh kirjan pidäy olla ellendettävy suurele joukole lugijoi. Sentäh kirjukieli pidäy luadie nenga, ku se kelbuas kogonazen kielen, ei vaiku yhten murdehen pagizijoile. Nengomua kielydy Bubrih oppi luadie. Hänen ruadoh ottavundua ozuttau se, mittuzen suuren sistemuattizen tutkimuksen häi pani alguh, hos ruavon tulokset piästih ilmah murrehkartastonnu vastevai vuozikymmenii hänen kuolendan jälgeh. Ualolii klusterikartu ozuttau, kui hyvin hänen luajitun kirjukielen kielioppi sijoittuu keskele murrehkartua.

Duumaičen, ku paras puoli Bubrihan kieliruavos on, kui häi ottihes sih ruadoh. Se ei ole “min murdehen pohjal luadie kirjukieli” strategii. Häi kuundeli kaikkii da valličči muodoloi da rakendehii, kudamat oldih enimile karjalazile yhtehizii da luadi nengomis palazis lougiellizen kogonažuon. Kui häi kirjutti, kirjukielen ei pie mustoittua niyhty tiettyy murrehtu, a sen pidäy olla kaikile yhtehine, oma. Ellendän, ku hänen 1937 kielioppi ei olluh tarkoitettu lopullizekse, kategourizekse kieliopikse, a suunduviitakse kui luadie karjalan kielioppi. Nygöi, vuozikymmenii myöhemi, muuttazin kielioppii nenga:

Kirjaimikon pidäy olla latinalaine, kirilline kirjaimikko on luajittu erilazeh kieleh niškoi. Ga ei ni suomen kirjaimikko ole hyvä ezimerki. Estounies tagavokalit *a/o/u* muutetah eduvokaliloikse *ä/ö/ü* čökkehil, mintäh lienne suomes on vallittu *u/y*. Sellittämätöi probliemu on helevyön, palataližuon da affrikuatan ozuttamine. Ku helevys ozutetah toizel kirjaimel *s/z* da palatualizus šuapkal *š/ž*, *s:n* affrikuatakse on otettu *c*, ga *z:n* affrikuatakse ei lövvy omua “tavallistu” kirjaindu. Vahnas suomelazes sistiemas affrikuattu luajittih *t/d:l*.

Nominantivutukses paikallissijois on eri murdehis eri tavoil hyllätty erähii sijoi. Selgei da lougielline kompromissu olis ottua yhtenäzeh kirjukieleh kai kolme *essiivu da *latiivu sijua, kui suomes da eestis.

Verbintivutuksesgi pidäs mennä baltiekkumerensuomelazen mallin mugah. Ku partisiipan perfektu on olemas, perfektu da pluskvamperfektu tullah ilmai kaikis moduksis. Se tariččou selgien, lougiellizen ruandan

sijoittamisen aigah ilmai ven’an aspektua.

Totualine da partialine objektu baltiekkumerensuomelazis kielis ozutehah akkuzatival da partitival, sijamuvvol ilmai verbin aspektua. Sentäh Suomen karjalazen korvah “tuattua tapettih voinal” tunduu muokkundal. Ved’ tappamine kuuluu voinuminsterstvan, ei syväinazieloim ministerstvan alah.

Refleksiivizytty eri murdehis ozutehah juondehil *-duo*, *-vuo*, *-čie* libo refleksiivutaivutuksel. Net voidas eliä rinnakkai.

Sanastos vois yhtenmugastua jogapäiväzii sanoi, ezim nedälinpäivät da kuuloin nimet. Noumerat päivien da kuuloin nimis sevoitetah. *Kezä-*, *heinä-* da *elokuu* ollah hyvät nimet, *October*, *November*, *December* (8, 9 da 10) kuu ei olla. Nedälinpäivis *keskinedäli*, *suovattu* da *pyhäpäivy* pättäs pättäs päivien nimikse. Rahvahal on taibumus ottua käyttöh (omas mieles) šuutkakkahii sanoi, libo peittosanoi, kudai toizet ei ellendettäs. Ga selgiel kielel on hyvä šuutkiegi sanella, ku iče kieli ei rodiis šuutkakse.

Ven’an karjalah jälgivuozisadoinnun sanat on pidänyh kierrättiä ven’an kauti. *Aritmetiekka*, *humanistu* da *auto* muututah *arifmetiekakse*, *gumanistakse* da *avtokse*. Suomenkarjalaine kyzelöy, kus ollah *Jevroppu*, *Gollandii* da *Gaag*.

Kielinormoi ei pie luadie cuarin käskyl. Net pidäy hyvin valmistella, kzyö azientundijoin da rahvahien mielet, viessata vastavukset, luadie kohendukset da ottua käyttöh libo hyllätä.

20.3.2022 mp

